

és gyorsaságát, azonban csak egy sor előfeltétel biztosítása esetén.

Ez nem kevesebbet jelent, mint hogy meg kell teremteni a kapcsolatokat az AKR és a könyvtár mindazon tevékenységei között, amelyek közvetlen összefüggésben vannak a kölcsönzéssel. Közülük is a legfontosabb a könyvtár katalógusaival való kapcsolat, minthogy az olvasók az ő közbejöttükkel tájékozódnak abban az állományban, amelynek meghatározott egységeit a továbbiakban ki akarják kölcsönözni.

Az AKR szolgálatjavító hatása mindenekelőtt abban csúcspontot ér, hogy egy szempillantás alatt válaszol a külső és belső olvasók minden lehetséges kérdésére a könyvtár állományában meglévő és kikölcsönözni szándékolt dokumentumokkal kapcsolatban. S ez egy-egy nagykönyvtárban korántsem egyszerű dolog, hisz az "állomány mozgását" nemcsak a kölcsönző forgalom határozza meg.

Ebből következően minden AKR-t a nagykönyvtári üzemvitel komplex automatizálásának részeként kell felfogni, ekként megtervezni. Az AKR feltételezi egy olyan adatbázis meglétét, amely az olvasók számára hozzáférhető állomány adatait tartalmazza. Ezt az adatbázist másként párbeszédű üzemmódú katalógusnak nevezzük.

Az AKR és a párbeszédű üzemmódú katalógus közötti "hid" felépítése egy sor sajátos problémát vet fel. Ezeket egyfelől mint az AKR olyan adatokra való igényét lehet megfogalmazni, amelyeket a szóban forgó katalógus a bibliográfiai leírási munka eredményeként jönnek létre, illetve változnak, miközben a párbeszédű üzemi katalógus és az AKR közös érdekességének tárgyát képezik.

A nagykönyvtári kölcsönzőmunka automatizálásánál törekedni kell arra, hogy a legkülönfélébb nyilvánosságok kialakításával és aktualizálásával kapcsolatban minél több rutinművelet "kerüljön gépre", illetve hogy mindazokhoz a döntési lépésekhez és műveletekhez készüljön algoritmus, amelyeket a kölcsönzés folyamatában az ember helyett el tud végezni a számítógép is.

E követelmény megvalósítása érdekében mindenekelőtt az azonosítási adatok (jelzetek) és a bibliográfiai adatok tekintetében kell egységre, azonosagra jutni az AKR és a katalógus között. Aki érzékeli a leírási egység (egyedi leírás, csoportos leírás), a kiadói egység (egy-kötetes, többkötetes mű,

folyóirat és egyes kötetek, évfolyamai és számai stb.) és a könyvtári egység (első példány, többes példányok) közötti különbségeket, beláthatja: itt a hagyományos állapotokhoz képest felettebb bonyolult szervezési műveleteket kell megoldani az AKR megbízható működésének előfeltételeként. Az egyértelmű azonosítási adatok (jelzetek) követelményének megvalósításához hasznos eszköz a vonalkód.

Ha az AKR számára már megvannak az egyértelmű jelzetek és a hozzájuk rendelődő, kiadványfajtaként és típusként más és más bibliográfiai adatminimimumok, akkor már egyszerűbbnek látszik a "kölcsönzöttség" regisztrálásának megoldása. Ám csak az első pillanatra, hiszen a nagykönyvtárak kölcsönzési szabályzata a "korlátlanul kölcsönözhető" kategórián kívül csupa "kivétel" (meghatározott olvasói kategóriáknak kölcsönözhető, kaucióval kölcsönözhető stb.). Az AKR-be tehát ezeket a "szabályokat" is be kell építeni, illetve a rendszeren belül olyan "teret" kell biztosítani konkretizálásukra, amely megfelel az egyes könyvtárak ebbéli igényeinek.

Mindehhez képest már könnyű az AKR-t "megtanítani" a statisztikai műveletek elvégzésére. Nagyjából-egészéből egységesnek lehet nevezni azokat a szempontokat, amelyek alapján a könyvtárak kölcsönző forgalmukat elemezni szokták (témakör, dokumentumfajta, kiadási ország, nyelv, eredeti nyelv a fordított irodalomnál, kiadási év, beszerzési mód stb.).

Végül az AKR-nek a kölcsönzési folyamatban létrejövő adatokat is "kezelnie kell" (sürgetés, előjegyzés, az előjegyzett mű előjegyzésének megtagadása stb.).

Az AKR-ek "hadrendbe állítása" felé Csehszlovákiában a párbeszédű üzemmódú katalógusok felhalmozása révén kívánnak közeledni. A hálózati központi könyvtáraknak és az állami tudományos könyvtáraknak ezt a munkát az Állami Könyvtárban tervezett adatbázis-központi munkálatokkal párhuzamosan kell majd elvégezniük. Ezután az ugyanezen könyvtárakban installálásra kerülő AKR-ek akár a helyi, akár a szóban forgó adatbázis-központra kapcsolatban lévő rendszerként lesznek működtethetők.

(Az itt előadottak időbeli megvalósításáról a forrásdokumentum nem tartalmaz adatot – A ref.)

/SOŠKOVÁ, E.: Automatizovaný výpůjční systém a dialogový katalog. = Technická knihovna, 33. köt. 6. sz. p. 161–167./

Vonalkódok használata a könyvtári munkafolyamatok számítógépesítésében

A könyvtári munkafolyamatok számítógépesítésében fontos szerepet játszanak azok az eszközrendszerek, amelyek segítségével garantálni lehet a dokumentumokra és/vagy a felhasználókra vonatkozó

adatok egyszerű, megbízható és gyors azonosítását. Jelenleg főként a vonalkód, a gépi szövegkezelés és a mágnescsíkra történő adatrögzítés használható fel ilyen célra.

Közülük a legegyszerűbb, a legolcsóbb és a legmegbízhatóbb a vonalkód. Ezt az eszközt a fejlett országokban immár rutinszerűen használják a társadalmi gyakorlat szinte minden területén (kereskedelem, ipar, gyógyászat, ügyvitel, könyvtárügy stb.). A vonalkód könyvtári használata az említett országokban több mint 15 éves múltra tekinthet vissza.

Csehszlovákiában a Szövetségi Anyaggazdálkodási Igazgatóság (*Správa federálních hmotných rezerv*) foglalkozik a vonalkódok általános térhódításának elősegítésével és koordinálásával. Az ehhez szükséges technológiai háttér megteremtésén hat csehszlovákiai vállalat fáradozik.

Azóta, hogy az első vonalkódos szabadalmi bejegyzés az USA-ban megszületett (1949), legalább harmincféle vonalkódrendszert fejlesztettek ki. A hatvanas években a 2 of 5, a hetvenesekben az UPC (európai változata az EAN), majd a CODE 39, a nyolcvanasokban a CODE 93, majd a CODE 49 rendszer vezette a "slágerlistát".

1971-ben Angliában a PLESSY-t, az ADS-kód elődjét fejlesztették ki könyvtári célokra. Az osztrák könyvtárügyben – közel tíz éve – a CODE 39 használata mellett döntöttek.

A csehszlovákiai körülmények közepette az EAN és a CODE 39 melletti döntés látszik a legcélszerűbbnek. Minden jel arra mutat, hogy a kereskedelemben az EAN válik általánossá. Így a könyvtári használatra valószínűleg a CODE 39 marad. (A Szlovák Műszaki Könyvtár is ennek használatával tervezi számítógépes kölcsönzési rendszerét.)

A CODE 39 olyan univerzális, diszkrét, önellenőrző és nagyon megbízható vonalkód, amelyben minden jel egyértelműen be van kódolva. Tetszőleges hosszúságú, alfanumerikus jelzetek alkotására alkalmas. Leolvasása bidirekcionális, és programmal irányítható.

A vonalkódok használatához szükséges berendezések és berendezésrendszerek egyik legjelentősebb cége az USA-beli *INTERMEC*. Tőle származnak a Szlovák Műszaki Könyvtár számítógépes kölcsönző rendszerének (részben már leszállított, részben még leszállítandó) kiegészítő berendezései is, nevezetesen a következők:

- ▶ 9510 BAR CODE READER – mikroprogramozható dekóder 10 különböző kódtípusra;
- ▶ 1266 DIGITAL WAND – digitális kontaktleolvasó (toll);
- ▶ 1620 LASER SCANNER – lézer leolvasópisztoly a vonalkódok nem kontakt – maximálisan 60 cm távolságból történő – leolvasásához;
- ▶ 1352 DIGITAL SLOT SCANNER – digitális leolvasó az olvasójegyekhez;
- ▶ 8413 IMPACT PRINTER – impakt vonalkódnymató berendezés a CODE 39 típusú vonalkódok kinyomtatásához szükséges hengerrel;
- ▶ SL-2 LAMINEX – lamináló berendezés;
- ▶ 9440 PORTABLE TRANSACTION MANAGER – hordozható és programozható vonalkód-leolvasó berendezés;
- ▶ MT 910 LASER PRINTER – lézernymató.

A Szlovák Műszaki Könyvtár vonalkódokkal kapcsolatos kísérletei nyomán felvethető a kérdés: nem kellene-e a vonalkódok használatát a könyvtárügyben országosan koordinálni és egységesíteni. Erre ösztönöz egy olyan sikeres vállalkozás is, mint amelyet – BIBLOS néven – az osztrák tudományos könyvtárakban valószínűsített meg.

/ANDROVIČ, A.: Použitie čiarového kódu v automatizácii knižničných procesov. = Technická knihovna, 33. köt. 9. sz. 1989. p. 257–268./

Két csehszlovákiai adatbázis a biomedicina és határterületei tárgyköréből

1988-ig az Orvostudományi Információs Intézet (Ústav vedeckých lékařských informací) és a keretében működő Állami Orvosi Könyvtár (Státní lékařská knihovna) legfeljebb irigyelni tudta azokat a világszerte bekövetkező fejleményeket, amelyek az orvostudományi információ számítógépesítésével voltak kapcsolatosak. A szóban forgó évben azonban örvendetes változás következett be: az intézmény a SUPERTYPER TDS-MINI 85 S berendezés révén megkezdte számítógépesítési tervei fokozatos – egyelőre szerény mértékű – megvalósítását.

Közülük – részben készültségi fokuk, részben fontosságuk miatt – a biomedicinával és határterületeivel foglalkozó *VIDEODAT* és *REDAT* érdemel említést.

VIDEODAT

A *VIDEODAT dokumentumgrafikus adatbázis* a biomedicinai vonatkozású videodokumentumokról. Célja, hogy

- ▶ elősegítse a korszerű hordozókra vett orvostudományi információk terjesztését,
- ▶ biztosítsa a tárgykör viszonylag teljes országos dokumentációját,
- ▶ minimalizálja az efféle dokumentumok elkészítésére fordított költségeket,
- ▶ koordinálja az ilyen dokumentumok elkészítésével kapcsolatos törekvéseket.

Az adatbázisba – az illetékes intézmények bejelentése alapján – a következő dokumentumok adatai kerülnek be: